

3 Överförmyndarens tillsyn av ställföreträdare

Överförmyndaren ska utöva tillsyn över ställföreträdarens hela uppdrag, erbjuda ställföreträdare den utbildning som behövs och lämna uppgifter som är nödvändiga för att länsstyrelsen ska kunna föra statistik över överförmyndarnas verksamhet. Överförmyndaren tar också ansvar för att hitta lämpliga ställföreträdare.

I detta kapitel beskrivs det arbete som utförs inom överförmyndarverksamheten i Sverige. Texten är huvudsakligen baserad på Riksrevisionens enkät till överförmyndarkontoren. Valda iakttagelser från fallstudien i Västerås överförmyndarförvaltning finns i faktarutorna.

Överförmyndarförvaltningen i Västerås stad

Överförmyndaren i Västerås är en av de större i Sverige, med nio anställda och en nämnd med fem ledamöter. År 2004 hade överförmyndaren fått ett stort antal JO-anmälningar, samtidigt som all personal var sjukskriven. Efter denna krissituation har kommunen satsat på överförmyndaren, som numera uppfattas som väl fungerande bland andra överförmyndare. Kommunrevisionen bedömde t.ex. 2014 att det finns förutsättningar för en rättssäker och effektiv ärendehantering.

En handläggare säger att det upplevs som att det skett en förskjutning av ärenden från socialtjänstnämnden till "slasktratten" överförmyndarnämnden. "Socialtjänsten vet inte vart de ska göra av klienterna – de kanske inte kan språket, inte räkna, har skulder etc."

En person i godmansföreningen säger att "de är duktiga och snabba på att granska i Västerås. Jag känner mig granskad också. Det är bra. Jag tror inte att det som har hänt på andra ställen kan hända här."

"Överförmyndare är som arbetsgivare åt gode män, samtidigt som man inte vet vad de gode männen gör. Det finns risk för bedrägerier och fel som kan resultera i kommunens ansvar." (nämndledamot)

"Det är en unik nämnd i kommunen eftersom det inte finns någon partipolitik, och att verksamheten är så styrd av lagen." (nämndledamot)

Förvaltningen är som "en egen klick i kommunen", och som "en statlig verksamhet i kommunal regi". (två tjänstemän på överförmyndarkansliet)

3.1 Handläggning, dokumentation och rutiner

Ställföreträdare ska årligen redovisa huvudmannens ekonomi till överförmyndaren, genom att skicka in årsräkningar och årsredogörelser. Tillsynen handlar till stor del om att se till att huvudmannens tillgångar används för hans nytta, och att tillgångarna är tryggt placerade och ger skälig avkastning. Kontrollen av att detta sker på ett godtagbart sätt sker främst genom granskning av årsredovisningar, men också genom löpande ärendehandläggning.

Långsam handläggning av årsräkningar och årsredogörelser är ett av de vanligaste problemen som länsstyrelserna noterar vid sina inspektioner av överförmyndarna. Orsakerna till långa handläggningstider uppges vara både att ställföreträdare inkommer med handlingar sent eller inte alls och att överförmyndaren inte bevakar att handlingarna kommer in.⁵⁴ I Riksrevisionens enkät hösten 2017 uppger 22 överförmyndarkontor att de fortfarande har årsräkningar som inte blivit granskade från 2014 och 2015. För 2015 rör det sig om 301 årsräkningar.⁵⁵ Långa handläggningstider är allvarligt, enligt länsstyrelserna eftersom det innebär att tillsyn av ställföreträdarskapet inte har skett, vilket kan vara allvarligt om man tar i beaktande att huvudmannen själv kan vara ur stånd att anmäla om något inte är som det ska. En annan konsekvens av att årsräkningar inte granskats är att ställföreträdare inte får ersättning för sitt uppdrag. JO har uttalat att en försening på sju månader är för lång.⁵⁶

En annan orsak till långsam handläggning av årsräkningar är bristande underlag från ställföreträdare. Enligt en handläggare i Västerås brukar endast cirka en fjärdedel av granskningarna vara kompletta efter en första genomgång av underlagen som ställföreträdare skickar in.⁵⁷ Eftersom underlagen utgör en så pass väsentlig del av kontrollen av ställföreträdaren kan en överförmyndare förelägga vite till ställföreträdare som inte inkommer med efterfrågade handlingar. Fler än hälften av överförmyndarna har entledigat ställföreträdare under 2016 på grund av brister i hens hantering av uppdraget. I några fall har ställföreträdaren själv begärt sitt entledigande i samband med utredning om lämplighet och vitesföreläggande.⁵⁸

Utöver granskning av årsräkningar handlägger också överförmyndarna en mängd övriga ärenden av olika dignitet, t.ex.:

- medgivande av uttag från spärrade konton
- byte av ställföreträdare
- redogörelse från god man för ensamkommande barn (ska inkomma var 4:e månad)
- förteckning över huvudmans tillgångar och skulder
- yttrande från huvudman som samtycker till god man
- protokoll från tingsrätten
- läkarintyg om godmanskap

⁵⁴ Intervjuer med företrädare för länsstyrelserna under perioden 2017-09-14 t.o.m. 2017-09-27.

⁵⁵ Riksrevisionens enkät.

⁵⁶ Justitieombudsmannen 2017, *Inspektion av Överförmyndaren i Järfälla kommun den 4–5 april 2017*. Dnr 1936-2017.

⁵⁷ Fältanteckningar från fallstudie hos överförmyndarförvaltningen i Västerås, 2017-05-15.

⁵⁸ Riksrevisionens enkät.